

Zamonaviy ta’lim tizimida milliy qadriyatlarni qo’llashda innovatsion yondashuvlar tobora keng qo’llanilmoqda. White R. (2021) ta’kidlaganidek, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar milliy qadriyatlarni ta’lim jarayonida samarali targ‘ib qilishda muhim vosita sifatida qaralmoqda^[^23]. Zamonaviy yondashuvlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Raqamli ta’lim platformalari:** Milliy qadriyatlarga oid onlayn kurslar, vebinarlar va interaktiv materiallar orqali o‘quvchilarni jalg qilish.
- **Virtual reallik (VR):** Milliy madaniyat ob’ektlarini simulyatsiya qilish orqali o‘quvchilarga ta’lim berish.
- **Sun’iy intellekt (AI):** O‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan milliy qadriyatlarga asoslangan ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish.
- **Xalqaro tajriba almashinuv:** Milliy qadriyatlarni boshqa mamlakatlarning ta’lim tizimlariga moslashtirish tajribasini o‘rganish^[^24].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi PQ-4860-son qarori maxsus ta’lim sohasida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo’llab-quvvatlaydi, bu esa milliy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilishning samarasini oshiradi^[^25].

Xulosa

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni qo’llash intellektual nuqsonli bolalarni o‘qitishda muhim ijodiy va innovatsion kompetentsiya sifatida o‘quvchilarning ijtimoiy-madaniy muhitga moslashuvini ta’minlaydi. Individuallik, madaniy moslashuvchanlik, tizimlilik, axloqiy yo‘naltirilganlik va hamkorlik kabi tamoyillar ushbu jarayonni amalda qo’llashda asosiy rol o‘ynaydi. Milliy an’analarni o‘rgatish, axloqiy tarbiya darslari, milliy adabiyot va san’atdan foydalanish, interaktiv loyihamalar va raqamli resurslardan foydalanish milliy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga samarali integratsiya qilishni ta’minlaydi. O‘zbekistonda maxsus ta’lim tizimining rivojlanishi, ayniqsa inklyuziv ta’lim va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, milliy qadriyatlarni qo’llashning ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu bo‘limda keltirilgan tahlillar va adabiyotlar milliy qadriyatlarni ta’lim jarayonida qo’llashning mohiyati va o‘rnini chuqr tushunishga yordam beradi va o‘quv qo’llanmaning keyingi bo‘limlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

7.3. Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish oligofrenopedagogik faoliyatda ijodiy va innovatsion kompetentlikning muhim yo‘nalishi sifatida intellektual nuqsonli bolalarni o‘qitishda samarali ta’lim strategiyalarini joriy etish, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minalash va ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, ularning kognitiv va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda zamonaviy

texnologiyalardan foydalanish orqali ta’lim muhitini boyitish imkonini beradi. Ushbu bo‘limda interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishning mohiyati, tamoyillari, usullari va ahamiyati o‘zbek va xorijiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Matn Izbulayeva G. (2022, 2023), Aytmetova S.T. va boshqalar (2000), Mutualipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014), Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023), shuningdek, Vygotskiy va Luriya kabi olimlarning ishlariga asoslanadi. Bo‘limning maqsadi – interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishning intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashdagi o‘rnini chuqur tahlil qilish va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishning mohiyati

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash, zamonaviy texnologiyalar va ijodiy yondashuvlardan foydalanib ta’limni yanada samarali va qiziqarli qilishni anglatadi. Bu jarayon pedagogning o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos strategiyalarni ishlab chiqishini, ularning kognitiv, emotsiyonal va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashini o‘z ichiga oladi. Izbulayeva G. (2022) ta’kidlaganidek, “interaktiv va innovatsion metodlar o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga faol jalb qilinishini ta’minlaydi va ularning o‘quv natijalarini yaxshilaydi”^[^1]. Ushbu jarayon quyidagi maqsadlarni ko‘zlaydi:

- O‘quvchilarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshirish.
- Intellektual nuqsonli bolalarning kognitiv va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish.
- Zamonaviy texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish.
- Ta’lim muhitini yanada qulay va samarali qilish^[^2].

Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta’kidlaganidek, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda interaktiv va innovatsion metodlar o‘quvchilarning sekin rivojlanish jarayonlariga moslashish va ularga mos ta’lim strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi^[^3]. Bu metodlar nafaqat ta’lim jarayonini boyitadi, balki o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini ham oshiradi.

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishning asosiy tamoyillari

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish bir nechta asosiy tamoyillarga asoslanadi. Mutualipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014) quyidagi tamoyillarni ajratib ko‘rsatadi:

1. **Faollik:** O‘quvchilarning ta’lim jarayonida faol ishtirokini ta’minlash.
2. **Individuallik:** O‘quvchilarning o‘ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos metodlarni qo‘llash.
3. **Innovatsionlik:** Zamonaviy texnologiyalar va ilg‘or metodlardan foydalanish.

4. **Hamkorlik:** O‘quvchilar, pedagoglar va ota-onalar o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish.
5. **Refleksivlik:** Interaktiv metodlarning samaradorligini tahlil qilish va ularni doimiy ravishda takomillashtirish[⁴].

Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonası” tushunchasi interaktiv va innovatsion metodlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, o‘quvchilarning potentsial imkoniyatlariga mos ravishda yangi metodlarni qo‘llashni ta’kidlaydi[⁵]. Bu tamoyil o‘quvchilarning rivojlanishiga mos ta’lim strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Interaktiv va innovatsion metodlarning turlari

Interaktiv va innovatsion metodlar intellektual nuqsonli bolalar bilan ishslashda turli shakllarda qo‘llaniladi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) quyidagi asosiy turlarni ajratib ko‘rsatadi:

1. **Interaktiv o‘yinlar va simulyatsiyalar:** O‘quvchilarning qiziqishini oshirish uchun o‘yin elementlaridan foydalanish.
2. **Raqamli texnologiyalar:** Virtual reallik, interaktiv taxtalar va ta’lim ilovalaridan foydalanish.
3. **Guruh ishi va loyihamalar:** O‘quvchilar o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish uchun guruh loyihamalarini tashkil etish.
4. **Muammoga asoslangan ta’lim (PBL):** O‘quvchilarni muammoni hal qilishga jalb qilish orqali kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirish.
5. **Integratsiyalashgan ta’lim metodlari:** Turli fanlar va metodlarni birlashtirib, ijodiy darslar tashkil etish[⁶].

1. Interaktiv o‘yinlar va simulyatsiyalar

Interaktiv o‘yinlar va simulyatsiyalar ta’lim jarayonida o‘quvchilarning qiziqishini oshirishda samarali usul hisoblanadi. Jurayev B.T. (2020) ta’kidlaganidek, o‘yin elementlari o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularning faol ishtirokini ta’minlaydi[⁷]. Bu usul quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- **Rolli o‘yinlar:** O‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun turli rollarni sinab ko‘rish.
- **Simulyatsiyalar:** Ta’lim jarayonida real hayotiy vaziyatlarni simulyatsiya qilish.
- **Didaktik o‘yinlar:** O‘quv materiallarini o‘yin shaklida taqdim etish[⁸].

2. Raqamli texnologiyalar

Raqamli texnologiyalar interaktiv va innovatsion metodlarning muhim qismidir. Izbullayeva G. (2023) ta’kidlaganidek, raqamli vositalar o‘quvchilarning ta’lim

jarayoniga jalg qilinishini oshiradi va ularning kognitiv rivojlanishiga hissa qo'shadi^[^9]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Interaktiv taxtalar:** Darslarni vizual va interaktiv shaklda taqdim etish.
- **Virtual reallik (VR):** O'quvchilar uchun ta'limga jarayonini simulyatsiya qilish.
- **Ta'limga ilovalari:** O'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan mobil ilovalardan foydalanish^[^10].

3. Guruh ishi va loyihalar

Guruh ishi va loyihalar o'quvchilar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta'kidlaganidek, guruh loyihalari o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi^[^11]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Guruh loyihalari:** O'quvchilar bilan birgalikda ijodiy loyihalarni amalga oshirish.
- **Hamkorlikdagi muhokamalar:** O'quvchilar o'rtasida muhokama va fikr almashishni tashkil etish.
- **Ota-onalarni jalg qilish:** Ota-onalarni loyihalarga jalg qilib, ta'limga jarayonini boyitish^[^12].

4. Muammoga asoslangan ta'limga (PBL)

Muammoga asoslangan ta'limga o'quvchilarni muammoni hal qilishga jalg qilish orqali ularning kognitiv ko'nikmalarini rivojlantiradi. Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta'kidlaganidek, bu usul intellektual nuqsonli bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi^[^13]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Muammoni aniqlash:** O'quvchilarga real hayotiy muammolarni taqdim etish.
- **Yechim izlash:** O'quvchilarni muammoni hal qilish yo'llarini izlashga jalg qilish.
- **Refleksiv tahlil:** Muammoni hal qilish jarayonini tahlil qilish va xulosalar chiqarish^[^14].

5. Integratsiyalashgan ta'limga metodlari

Integratsiyalashgan ta'limga metodlari turli fanlar va usullarni birlashtirib, ijodiy darslar tashkil etishga yordam beradi. Jurayev B.T. (2020) ta'kidlaganidek, bu usul o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va ta'limga jarayonini yanada qiziqarli qiladi^[^15]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Fandisciplinar yondashuv:** Turli fanlarni birlashtirib, kompleks darslar tashkil etish.

- **San'at va adabiyot integratsiyasi:** Milliy adabiyot va san'at asarlarini ta'lif jarayoniga kiritish.
- **Amaliy loyihalar:** O'quvchilar bilan amaliy va ijodiy loyihalarni amalga oshirish[¹⁶].

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishning ahamiyati

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish intellektual nuqsonli bolalarni o'qitishda muhim rol o'ynaydi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta'kidlaganidek, bu metodlar o'quvchilarning ta'lif jarayoniga faol jalb qilinishini ta'minlaydi va ularning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shadi[¹⁷]. Ushbu metodlarning ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. **Ta'lif sifatini oshirish:** Interaktiv va innovatsion metodlar ta'lif jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi.
2. **O'quvchilarning motivatsiyasi:** O'quvchilarning ta'lif jarayoniga qiziqishini oshiradi va ularning faol ishtirotini ta'minlaydi.
3. **Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish:** Hamkorlik va guruh ishi orqali o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini oshirish.
4. **Professional o'sish:** Pedagoglarning zamonaviy metodlar va texnologiyalarni o'zlashtirishi ularning professional malakasini oshiradi[¹⁸].

UNICEF O'zbekistonning 2023-yilgi hisobotida ta'kidlanishicha, O'zbekistonda inklyuziv ta'lifning rivojlanishi interaktiv va innovatsion metodlarning ahamiyatini yanada oshiradi, chunki bu metodlar o'quvchilarni umumiy ta'lif muhitiga integratsiya qilishda muhim rol o'ynaydi[¹⁹].

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishdagi muammolar va yechimlar

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishda bir qator muammolar mavjud:

1. **Resurslarning cheklanganligi:** Zamonaviy texnologiyalar va vositalarga kirish imkoniyatining cheklanganligi.
2. **Malaka yetishmasligi:** Pedagoglarning interaktiv va innovatsion metodlarni qo'llash bo'yicha tajriba yetishmasligi.
3. **Vaqt yetishmasligi:** Yangi metodlarni sinovdan o'tkazish va joriy etish uchun yetarlicha vaqt ajrata olmaslik.
4. **Qarshilik va stereotiplar:** An'anaviy ta'lif usullariga sodiqlik va yangi metodlarga qarshilik ko'rsatish[²⁰].

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlar taklif etiladi:

1. **Resurslarni ko'paytirish:** Ta'lif muassasalarini zamonaviy texnologiyalar va vositalar bilan ta'minlash.

2. **Malaka oshirish dasturlari:** Pedagoglar uchun interaktiv va innovatsion metodlar bo'yicha treninglar tashkil etish.
3. **Vaqtni rejalashtirish:** Yangi metodlarni joriy etish uchun maxsus vaqt ajratish.
4. **Jamoatchilik xabardorligini oshirish:** Interaktiv va innovatsion metodlarning ahamiyatini targ'ib qilish va stereotiplarni yo'q qilish uchun kampaniyalar o'tkazish[²¹].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 638-sон qarori (2021) maxsus ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa interaktiv va innovatsion metodlarni rivojlantirishda muhim qadamdir[²²].

Interaktiv va innovatsion metodlarda zamonaviy yondashuvlar

Zamonaviy ta'lim tizimida interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishda ilg'or yondashuvlar tobora keng qo'llanilmoqda. White R. (2021) ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar ta'lim jarayonini yanada samarali qilishda muhim vosita sifatida qaralmoqda[²³]. Zamonaviy yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Raqamli ta'lim platformalari:** Onlayn kurslar, vebinarlar va interaktiv vositalar orqali ta'limni boyitish.
- **Virtual reallik (VR) va augmentatsiyalangan reallik (AR):** Ta'lim jarayonlarini simulyatsiya qilish orqali o'quvchilarni jalb qilish.
- **Sun'iy intellekt (AI):** O'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish.
- **Xalqaro tajriba almashinuv:** Xorijiy ta'lim tizimlaridagi ilg'or interaktiv metodlarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish[²⁴].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi PQ-4860-sон qarori maxsus ta'lim sohasida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa interaktiv va innovatsion metodlarning samarasini oshiradi[²⁵].

Xulosa

Interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish intellektual nuqsonli bolalarni o'qitishda muhim ijodiy va innovatsion kompetentsiya sifatida o'quvchilarning ta'lim jarayoniga faol jalb qilinishini ta'minlaydi. Faollik, individuallik, innovatsionlik, hamkorlik va refleksivlik kabi tamoyillar ushbu jarayonni amalda qo'llashda asosiy rol o'ynaydi. Interaktiv o'yinlar, raqamli texnologiyalar, guruh ishi, muammoga asoslangan ta'lim va integratsiyalashgan metodlar ta'lim jarayonini samarali va qiziqarli qiladi. O'zbekistonda maxsus ta'lim tizimining rivojlanishi, ayniqsa inklyuziv ta'lim va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, interaktiv va innovatsion metodlarning

ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu bo‘limda keltirilgan tahlillar va adabiyotlar interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishning mohiyati va o‘rnini chuqr tushunishga yordam beradi va o‘quv qo‘llanmaning keyingi bo‘limlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

7.4. Raqamli texnologiyalar va multimedia vositalari

Raqamli texnologiyalar va multimedia vositalari oligofrenopedagogik faoliyatda ijodiy va innovatsion kompetentlikning muhim tarkibiy qismi sifatida intellektual nuqsonli bolalarni o‘qitishda ta’lim jarayonini sifatli va qiziqarli qilish, o‘quvchilarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu vositalar pedagoglarning zamonaviy ta’lim strategiyalarini qo‘llashini osonlashtiradi, o‘quvchilarning ta’lim muhitiga moslashuvini oshiradi va ularning faol ishtirokini ta’minlaydi. Ushbu bo‘limda raqamli texnologiyalar va multimedia vositalarining mohiyati, tamoyillari, qo‘llanilish usullari va ahamiyati o‘zbek va xorijiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Matn Izbulleyeva G. (2022, 2023), Aytmetova S.T. va boshqalar (2000), Mutalipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014), Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023), shuningdek, Vygotskiy va Luriya kabi olimlarning ishlariga asoslanadi. Bo‘limning maqsadi – raqamli texnologiyalar va multimedia vositalarining intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashdagi o‘rnini chuqr tahlil qilish va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

Raqamli texnologiyalar va multimedia vositalarining mohiyati

Raqamli texnologiyalar va multimedia vositalari ta’lim jarayonida kompyuterlar, interaktiv taxtalar, virtual reallik, ta’lim ilovalari, video va audio materiallar kabi zamonaviy vositalardan foydalanishni anglatadi. Bu vositalar o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga faol jalb qilinishini ta’minlaydi, ularning qiziqishini oshiradi va individual ehtiyojlariga mos ta’lim strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Izbulleyeva G. (2022) ta’kidlaganidek, “raqamli texnologiyalar va multimedia vositalari ta’lim jarayonini yanada vizual, interaktiv va moslashuvchan qiladi, bu esa o‘quvchilarning ta’lim natijalarini yaxshilaydi”^[^1]. Ushbu jarayon quyidagi maqsadlarni ko‘zlaydi:

- O‘quvchilarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshirish.
- Intellektual nuqsonli bolalarning kognitiv va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish.
- Ta’lim jarayonini zamonaviy talablarga moslashtirish.
- Pedagoglarning professional samaradorligini oshirish orqali ta’lim sifatini yaxshilash^[^2].

Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta’kidlaganidek, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda raqamli texnologiyalar va multimedia vositalari o‘quvchilarning sekin rivojlanish jarayonlariga moslashish va ularga mos ta’lim